

Dan Zahavi ved tavlen under et foredrag i
Radcliffe Humanities Building, University of Oxford.
Foto: Keiko Ikeuchi.

KAPITEL 15

Professor Dan Zahavi

Dan Zahavi er en verdensstjerne, hvis bøger er oversat til over 30 sprog. Han er kendt for at skrive klart og for at være i stand til at formidle vanskeligt filosofisk stof til andre faggrupper end filosoffer. Dan Zahavis kontor er et lyst og venligt rum på Institut for Kommunikation i det nybyggede campusområde omkring Karen Blixens Plads i København. Udover at være klart formidlende viser Dan Zahavi sig også at være en umådeligt venlig og afdæmpet verdensstjerne.

Hvis filosofien skal vise sin værdi må den gøre det i samarbejde med andre discipliner

Dan Zahavis arbejde foregår i krydsfeltet mellem systematisk filosofi, filosofihistorie og empirisk forskning. Et af de overordnede mål for hans forskning er at få filosofien bragt i spil i forhold til andre discipliner.

»Jeg er interesseret i fundamentale spørgsmål vedrørende bevidsthedens og selvets beskaffenhed samt forholdet mellem individet og fællesskabet. Er vores oplevelsesliv karakteriseret ved en fundamental form for selvbevidsthed? Udgør bevidsthedens subjektive karakter en udfordring for en videnskabelig reduktionisme? Hvad er den mest fundamentale form for social kognition? Hvordan er noget sådant som et fællesskab muligt? Mange af de spørgsmål, jeg arbejder med, er behandlet op igennem filosofihistorien. Men jeg har også samarbejdet med blandt andet udviklingspsykologer, psykiatere, kognitionsforskere og antropologer, da de pågældende emner jo netop også har relevans uden for filosofien. Hvis filosofien skal bevise sin værdi, må den også kunne gøre det over for andre discipliner, og der er for mig at se ingen tvivl om, at den filosofiske

tradition rummer væsentlige indsigter, som kan revitalisere den moderne forskning.«

I de seneste fire-fem år er Dan Zahavi i stigende grad blevet interesseret i spørgsmål om »vi'et«; hvad er et *vi*? Hvordan dannes det? Hvad er de kognitive og affektive forudsætninger for, at vi sammen kan dele formodninger, erfaringer og følelser? I 2019 modtog han både en Semper Ardens-bevilling fra Carlsbergfondet og en stor bevilling fra det Europæiske Forskningsråd (et såkaldt ERC Advanced Grant) til at arbejde med netop disse spørgsmål. Det har åbnet op for nye samarbejdspartnere, heriblandt socialpsykologer, sociologer og antropologer. Men selvom han ikke er den første filosof på Københavns Universitet, der samarbejder med andre fagligheder, har Dan Zahavis tværvidenskabelige tilgang med tiden ændret hans syn på, hvad der er værdifuld filosofisk forskning. Filosofiske diskussioner og analyser, som udelukkende er af interesse for andre fagfilosoffer, har ikke længere hans store interesse.

Manden med Nettoposen

Dan Zahavi leder Center For Subjektivitetsforskning (CFS), ved Københavns Universitet, der startede som et Grundforskningscenter i perioden 2002-2012. Han nævner selv tre ting, der har haft betydning for de emnevalg, han har truffet i sin karriere: en gradvis, organisk udvikling ud fra emner, han har været optaget af; nogle epokegørende møder; og endelig nogle lidt »skæve« invitationer. Et eksempel på sidstnævnte var en invitation til en konference i Spanien om det såkaldte »Locked-in syndrome« (LIS) – en tilstand forårsaget af skader på hjernestammen, hvor man er ved fuld bevidsthed, men paralyseret, og hvor man kun kan kommunikere via øjenbevægelser. Mødet var inspiration til en artikel, Dan Zahavi efterfølgende skrev,

Hvad er fænomenologi

FAKTABOKS 1

Dan Zahavi er ekspert inden for en speciel filosofisk retning eller tradition, der hedder fænomenologi. Edmund Husserl (1859-1938) var fænomenologiens grundlægger, men blandt andre berømte fænomenologer kan nævnes Martin Heidegger (1889-1976), Jean-Paul Sartre (1905-1980) og Maurice Merleau-Ponty (1908-1961). Fænomenologien er primært kendt for sine banebrydende analyser af bevidsthed, intentionnalité, perception, kropslighed, tidslighed og socialitet og for vedholdende at have kritiseret diverse former for reduktionisme, objektivisme og scientisme. En grundtese i fænomenologien har således været, at hvis vi ønsker at forstå den verden, vi lever i, bliver vi også nødt til at inddrage og forstå den rolle, som indtages af de kropslige, sansende, tænkende og følende aktører. Ved at fremlægge en detaljeret redegørelse for den menneskelige eksistens, hvor subjektet forstås som kropsligt, socialt og kulturelt indlejret, har fænomenologien imidlertid også haft afgørende betydning uden for det snævre fagfilosofiske miljø. For eksempel har den inspireret psykiatrien, sociologien, psykologien, antropologien og senest også kognitionsvidenskaben. Dan Zahavi har, alene eller med kolleger, skrevet en række af de internationalt mest indflydelsesrige bøger om forskellige aspekter af fænomenologien [57-59].

Edmund Husserl, fænomenologiens grundlægger.
Foto: Keystone-France/Gamma-Keystone via Getty Images.

hvor han diskuterede, hvordan det at leve med LIS påvirker ens selv-identitet [60]. Et meget tydeligt eksempel på, hvordan forskningens retning kan blive bestemt af tilfældige møder, var hans første kontakt til en psykiater, som han ved første øjekast ikke umiddelbart så som en fremtidig samarbejdspartner, men som skulle vise sig at få afgørende betydning for Dan Zahavis forskning og for etableringen af CFS.

»Efter jeg havde afholdt min første konference i København tilbage i 1996, blev jeg kontaktet af psykiateren Josef Parnas, som sagde, at han var interesseret i fænomenologi, og spurgte, om ikke vi kunne mødes. Jeg havde på det tidspunkt ikke selv arbejdet med psykiatri, og da Parnas ankom til mit kontor med en stor gul Nettopose, var jeg nok en anelse skeptisk. Men vi har nu haft et tæt samarbejde i over 20 år. Det var blandt andet sammen med ham, at jeg tog initiativ til at skrive en ansøgning til Danmarks Grundforskningsfond, og havde vi ikke haft den mærkelige vinkel med både fænomenologi og psykiatri, tvivler jeg på, at vi havde fået bevillingen.«

I begyndelsen af Dan Zahavis karriere kom etiske, moralske og samfundsmæssige overvejelser i anden række. Siden har emnerne dog fået en stigende betydning.

»Tag for eksempel mit arbejde inden for psykiatriens filosofi, hvor én af grundidéerne har været, at hvis du skal forstå sindslidelserne, så må du også foretage en dybdegående undersøgelse af patientens oplevelsesliv. Det er ikke tilstrækkeligt at anskue sindslidelser, som om de blot er et spørgsmål om defekter i hjernen, der primært skal undersøges neurovidenskabeligt. Man er nødt til at forstå, hvordan det at leve med for eksempel skizofreni eller depression påvirker det konkrete individs selverfaring, verdenserfaring og sociale relationer. Kliniske beskrivelser af disse oplevelsesforstyrrelser er en skatkiste for filosoffer, da de ofte kan udfordre og problematisere bestemte filosofiske syn på erkendelse, rationalitet, selvidentitet og socialitet. Ved at studere det anormale kan vi også opnå en bedre forståelse af,

hvad der karakteriserer den normalitet, vi som regel blot tager for givet. I begyndelsen var mit arbejde med psykiaterne drevet af en sådan teoretisk interesse. Men selvfølgelig skal man ikke tænke længe over det, før man også begynder at forstå, hvor stor en betydning det kan have for patienterne, at man lytter til dem. Efterfølgende er jeg i allerhøjeste grad blevet optaget af, hvordan filosofiske idéer kan være med til påvirke og forandre den kliniske hverdag. De sidste par år har jeg også arbejdet målrettet på et projekt om fænomenologiens brug i sygeplejen, ligesom min igangværende forskning om forholdet mellem individ og fællesskab og min afvisning af, at vores selvidentitet primært er afledt af vores gruppetilhørsforhold, bestemt også har politiske implikationer, for eksempel i relation til pågående nationalisme-diskussioner.«

Karisma, klarhed og systematik

Svaret på, hvad der især karakteriserer fremragende forskning, er ofte noget i retning af »det lange, seje træk« på de humanistiske fakulteter og »den brillante idé« på de naturvidenskabelige fakulteter. Selvom Dan Zahavi ser begge elementer som vigtige, vil han hellere tale om en tredje faktor.

»Hvis det handler om akademisk kvalitet generelt, så kan man altid fremhæve de sædvanlige ting, men jeg tror også, der er andre ting, der spiller ind. Man skal ikke undervurdere den rolle, som forskerens karisma spiller. Jeg kan være helt tændt og inspireret, når jeg har været sammen med folk som Michael Tomasello, Daniel Stern, Eske Willerslev eller kunstnerne Siri Hustvedt og Olafur Eliasson. Men det kan også være svært at generalisere, hvorvidt noget opfattes som fremragende, fordi det ofte er knyttet til, hvor man selv står i erkendelsesprocessen. Jeg kan læse tekster, som jeg finder fantastiske, fordi de pludselig åbner noget op for mig og gør mig i stand til at se sammenhænge, jeg ikke tidligere så. Men det er ikke givet, at de ville fungere på samme måde for andre.«

Hvad laver Center for subjektivitetsforskning?

FAKTABOKS 2

Center For Subjektivitetsforskning (CFS) er et tværfagligt forskningscenter ved Københavns Universitet, ledet af Dan Zahavi. CFS blev i 2002 etableret af Zahavi sammen med Josef Parnas (psykiatri) og Arne Grøn (etik og religionsfilosofi) på baggrund af en bevilling fra Danmarks Grundforskningsfond. Centerets mål var i udgangspunktet at bidrage til en systematisk undersøgelse af bevidsthed og subjektivitet via en tværfilosofisk og interdisciplinær tilgang. I perioden fra Kant (1724-1804) og frem blev subjektivitet betragtet som et filosofisk kernebegreb. I det 20. århundrede filosofi har denne teoretiske orientering været mest markant i den såkaldte fænomenologi (se Faktaboks 1). I årenes løb har centeret huset en række større forskningsprojekter, der blandt andet har undersøgt selvbevidsthed, empati, naturalisme, kollektiv intentionelitet, normativitet, socialitet, angst, skam, skizofreni, cerebral parese, depression og autisme. Centerets forskere har typisk inddraget forskellige teoretiske og empiriske perspektiver i deres arbejde og således forfægtet en form for metodologisk pluralisme. Rent filosofihistorisk har der været særligt fokus på Kant, Hegel, Kierkegaard, Brentano, Husserl, Heidegger, Wittgenstein, Sartre, Merleau-Ponty og Levinas. Men centerets medarbejdere har også bidraget systematisk til den nyeste filosofiske diskussion og har haft nært samarbejde med andre fagtraditioner som psykiatri, klinisk psykologi, kognitionsvidenskab, hjerneforskning, teologi, religionsfilosofi, udviklingspsykologi, antropologi og indisk, kinesisk og japansk filosofi.

Slår man Dan Zahavi op, finder man en lang række beskrivelser af ham som en af verdens mest betydningsfulde eksperter i fænomenologi. Udover de mange oversættelser af hans bøger er et af hans værker udvalgt til American Library Associations liste over »Outstanding academic titles«.¹ Selv formulerer han det meget mere afdæmpet, da jeg spørger ham, hvilket arbejde han især er stolt af.

»Da jeg begyndte at arbejde med fænomenologien, var den ikke længere på mode, og jeg blev rådet til ikke at bruge tid på den tænker, jeg primært har beskæftiget mig med, nemlig fænomenologiens grundlægger, Edmund Husserl. Fænomenologien har siden hen oplevet en renæssance og bliver igen læst vidt og bredt. Det tror jeg i al beskedenhed, at mit eget arbejde har været medvirkende til. Jeg skriver klart, og jeg har kunnet formidle fænomenologiens kerneidéer til folk, der ikke ville bruge tid på at læse de klassiske tekster. Og jeg har gået systematisk til værks og vist, at fænomenologien rummer filosofiske indsigter, som også er relevante for andre faggrene. Jeg ser i høj grad mit arbejde som en form for brobygning, både mellem filosofien og den empiriske forskning, men bestemt også mellem forskellige filosofiske traditioner, som ellers ofte ikke har haft meget kontakt. Der tror jeg, at jeg har formået at gøre diskussionen mere frugtbar.«

Tidsskriftartikler er bare ikke specielt vigtige for mig

Når forskningsansøgninger bedømmes, så foregår det oftest på eksplicitte kriterier om, hvad der er excellent forskning – det skal være cutting edge, high-risk/high-gain, og det skal være publiceret i de internationale tidsskrifter, der har den højeste *impact factor* – en indikatorværdi baseret på, hvor mange gange hver artikel i tidsskriftet i gennemsnit bliver læst. Det har Dan Zahavi også en holdning til.

»På filosofi kan man grundlæggende spore to modstridende holdninger: Nogle er fokuserede på de ranking-lister, som vinder større og større udbredelse. Hvor mange udgivelser har man i bestemte kategorier, og hvor er tidsskriftet placeret på den bibliometriske forskningsindikator? Så én indikator for, hvorvidt noget er excellent, er, om det bliver publiceret i særlig prestigøse tidsskrifter. En anden indikator er, hvorvidt publikationerne citeres og diskuteres. Problemet er, at de to indikatorer ikke nødvendigvis er overlappende, i hvert fald ikke inden for filosofi. Her kan man sagtens støde på artikler, som prises, fordi de er publiceret i de rigtige tidsskrifter, skønt de aldrig citeres. Min egen holdning er, at citationer er det vigtigste kriterie, hvorfor jeg også finder de bibliometriske forskningsindikatorer, som Uddannelses- og Forskningsministeriet har etableret, problematiske. Men når det er sagt, bør jeg også tilføje, at det i mit eget tilfælde altid har været bøgerne, snarere end artiklerne, som har betydet mest.«

At andre er enige i det, illustreres af, at Dan Zahavi løbende har udgivet sine bøger hos Oxford University Press, der er et af verdens førende videnskabelige forlag. Han skriver også artikler, men for ham er tidsskriftsartiklerne ofte enten forarbejde til bøgerne eller spin-off af disse.

En verden fuld af bøger

»Jeg var 12 år gammel, da jeg traf beslutningen om, at jeg skulle være filosof. Jeg læste meget som barn og stødte på skønlitterære referencer til filosoffer, og jeg vidste ikke rigtigt, hvad det var. Så jeg bad min mor om at købe Will Durants idé-historiske værk »Store Tænkere«. Den læste jeg, på trods af, at jeg ikke forstod størstedelen. Men jeg fandt beskrivelserne af Platon og de gamle græske filosoffer så fascinerende, at jeg besluttede, at det var det, jeg ville lave. Jeg har heldigvis ikke fortrudt det. Det ville også være ubærligt!«

1. <http://www.ala.org/awardsgrants/choice-outstanding-academic-titles>

Var der andre, der formede dit syn på det? Dine forældre for eksempel?

»Ingen af mine forældre har en gymnasieuddannelse. Min far, som er født i Israel, måtte gå ud af skolen efter sjette klasse, fordi hans forældre ikke havde penge til at betale for hans skolegang. Men han var autodidakt, læste masser af bøger og endte med at blive journalist. Det var en verden fyldt af bøger, jeg voksede op i, selvom mine forældre ikke var akademikere.«

Allerede fra de allerførste dage på filosofistudiet var det klart for Dan Zahavi, at det, han gerne ville, var en forskningskarriere. At det blev fænomenologien, han kom til at beskæftige sig med, skyldtes ikke mindst, at det var en tradition, som kombinerede andre filosofiske tænkere, han var interesseret i, blandt andet Aristoteles og Kant. Han tog til Tyskland og studerede i halvandet år hos en førende fænomenolog, og da han således havde boret sig ned i emnet, var det nærliggende også at fortsætte med det i ph.d.'en. Derfor tog han til et af fænomenologiens hovedsæder, Husserl-arkivet ved Katholieke Universiteit i Leuven i Belgien.

Vejen fra det smalle fokus

Oprindeligt havde Dan Zahavi ingen interesse i det tværvideenskabelige. De første, som for alvor fik betydning for hans bane i filosofien, var nu afdøde Karsten Friis Johansen, som var ekspert i antikkens filosofi, og Carl Henrik Koch, som er filosofi- og idéhistoriker. Inspireret blandt andet af dem fordybede han sig i klassiske tekster og blev bevidst om traditionens betydning. Det er han fortsat, på trods af, eller rettere netop i samspil med, hans store interesse for den tværvideenskabelige anvendelse af filosofien.

»Der er institutter i USA, hvor de ph.d.-studerende lærer, at de ikke bør bruge tid på bøger og artikler, der er mere end 15 år gamle. Det lyder karikeret, men hvis man mener, at filosofi bør orientere sig i forhold til den nyeste kognitionsforskning og naturvidenskab, så kan man jo godt have det synspunkt. Så kan man mene, at traditionen

nødvendigtvis er forældet. Det er jo også de færreste læger, som bruger tid på at læse artikler, som er 50 eller 100 år gamle. Men her vil jeg nu alligevel mene, at der er en meget væsentlig forskel mellem filosofi og empirisk forskning. De filosofiske spørgsmål, vi stiller, og de svarmuligheder, vi har til rådighed, er ikke faldet ned fra himlen, men i høj grad betinget og formet af en lang tradition, som vi bør besinde os på og reflektere over. Derfor mener jeg også, at en beskæftigelse med filosofihistorien er en vigtig del af vores arbejde som filosoffer.«

Selvfølgelig har forskere som Johansen og Koch, og senere hans vejledere først i Tyskland og siden i Belgien, påvirket Dan Zahavis måde at tænke på. Men de havde ikke direkte indflydelse på, hvilke spørgsmål han valgte at arbejde med. Det, siger han, ville være nærmest utænkeligt i dag. Men dengang kunne man søge stipendium til et individuelt projekt, og den filosofiske forskning var meget enkeltmands-dreven.

»I dag indgår ph.d.-stipendier ofte i større bevillinger, som er hentet hjem af en seniorforsker, og der er derfor udstukket nogle rammer på forhånd. Jeg kan sagtens se visse fordele ved det, ikke mindst, at du bliver en del af et forskerfællesskab, som kan støtte dig. Men der er også nogle klare faldgruber. Jeg kan huske et møde på Nationalmuseet for omkring 15 år siden, arrangeret af det humanistiske forskningsråd. De skulle drøfte, hvorvidt bevillingssystemet skulle laves om, så individuelle stipendier skulle erstattes af gruppebaserede bevillinger. Men i sådan et system ville jeg næppe have fået et ph.d.-stipendium, eftersom der i begyndelsen af 1990'erne ikke fandtes nogen gruppe i København med samme interesser som jeg selv. Så man bør være klar over, at der er omkostninger ved den nuværende model.«

Dan Zahavi var fokuseret og slap igennem studiet uden at røre ved andet end filosofi, for det kunne man dengang. Hans ph.d.-afhandling handlede om intersubjektivitet (forholdet mellem subjekter og beskaffenheden af den interpersonelle forståelse), og i den

trak han næsten udelukkende på filosofiske tekster. Men et par år efter faldt han over en bog af udviklingspsykologen Daniel Stern, som fik stor betydning.

»Det var en stor opdagelse for mig, at Stern i sin beskrivelse af spædbørns sociale relationer på mange måder diskutererede de samme ting som jeg selv, men fra et helt andet perspektiv. Den fik mig til at forstå, at dette emne ikke kun var filosofisk relevant – og at andre discipliner på alle mulige måder kunne kvalificere de overvejelser, jeg selv var nået frem til. Der fik jeg virkelig øjnene op for betydningen af tværvideenskabelighed, og det er en vej, jeg fortsat befinder mig på.«

Udviklingspsykologien var den første tværvideenskabelige interesse, Zahavi fik. Kort efter kom psykiatrien, inspireret af mødet med Josef Parnas. Fem-seks år senere skrev de Grundforskningscenter-ansøgningen, og da centeret var etableret, var retningen stukket ud. Men inden da skete der en række andre ting, som også var med til at forme Zahavis forskning.

I fjendeland

Efter at have forsvaret sin ph.d. i Leuven i 1994 vendte Dan Zahavi tilbage til København, først i en forskningsstilling og senere i et adjunktur, som han havde i en årrække.

»At mine tekster har fået den karakter de har, nemlig at de bestræber sig på at være så forståelige og tilgængelige som muligt, tror jeg i høj grad skyldes det forhold, at jeg sad meget alene, da jeg vendte tilbage til København. For at bruge lidt dramatiske termer, så tror jeg, at det betalte sig at sidde i fjendtlige omgivelser – at være en minoritet i et filosofisk fagmiljø med andre interesser end jeg og med andre kriterier for god og dårlig forskning.«

Dette konstante kritiske blik på Dan Zahavi og hans arbejde blev i høj grad internaliseret i ham og prægede hans måde at arbejde på. Det gav ham en distance til hans eget arbejde og en motivation til altid at gøre sit ypperste for at formidle, så det kunne forstås af andre

end dem som var skolet i den samme tradition som han selv.

»Jeg er i dag kun glad for, at tingene forløb på den måde, selv om det dengang selvfølgelig også kunne være hårdt. I dag har mine egne ph.d.-studerende og postdocs dog andre forhold. Jeg er sikker på, at de har stor gavn af at have andre på centeret at diskutere med. Men det er stadig meget vigtigt for mig at lære dem at formulere sig så ikke-teknisk og forståeligt som muligt.«

De turbulente år efter disputatsen

Dan Zahavi forsvarede sin disputats i 1999 og søgte et lektorat, da hans adjunktur løb ud. Så skete det, der allerede dengang var nærmest utænkeligt, og som virker helt surrealistisk i dag, her over for den filosofiske superstjerne Dan Zahavi.

»Jeg var exceptionelt produktiv som adjunkt, udgav flere bøger på internationale forlag, forsvarede min disputats, og så fik jeg ikke lektoratet. Dengang talte man stadig om såkaldte kontinuitetslektorer, så det var nærmest selvsagt, at man fik lektoratet, med mindre man havde været helt håbløs som adjunkt. Det var det, jeg havde arbejdet mig frem imod i mange år, og det kom som et chok for mig. Jeg var på dårlig fod med formanden for udvalget og var blevet opfordret til at gøre indsigelser mod bedømmelsesudvalgets sammensætning. Men jeg tænkte, at jeg var for stærk en kandidat til at blive vraget. Men så røg jeg ud, og det skabte stor debat og diskussion og endte med, at vores dekan fik en påtale af undervisningsministeren. Det medførte også en større eksodus fra instituttet: mange af dem, som støttede mig, forlod det til fordel for Danmarks Pædagogiske Universitet (DPU).«

Dan Zahavi fik med meget kort varsel et et-årigt stipendium på et humanistisk forskningscenter ledet af Birgitte Possing. Derefter fik han først en forskningsrådsbevilling og senere Grundforskningscenteret. Det ledte til en besynderlig situation. Centeret hørte na-

turligt til på det humanistiske fakultet, men der sad den dekan, som var blevet kritiseret på grund af hans håndtering af det, som blev kaldt Zahavi-sagen. Så han ville ikke huse Grundforskningscenteret, som så endte med at blive placeret på det teologiske fakultet. Samtidig med, at han blev centerleder, fik Dan Zahavi et tidsbegrænset professorat.

»I 2005 blev der slået et ordinært professorat op på filosofi, som jeg søgte og fik. Så hele sagen endte med, at jeg vendte tilbage til mit institut i en mere senior position end nogen af dem, som havde forsøgt at slippe af med mig. Dermed bliver hele magtstrukturen vendt om, for som professor fik jeg også indflydelse på, hvem der efterfølgende blev ansat.«

Jeg var ved at miste tålmodigheden med Danmark

I dag er forholdene på instituttet anderledes. Med få undtagelser er den gamle generation væk, og den yngre generation kommer godt ud af det indbyrdes. Men Dan Zahavi var meget tæt på at miste tålmodigheden med Danmark i de år.

»Det var meget ophedet. Jeg havde jo altid stilet mod den faste stilling og fik den ikke. Jeg havde først det et-årige stipendium fra Possings forskningscenter, og da jeg efterfølgende fik midler fra Forskningsrådet, havde jeg af indlysende grunde ikke lyst til at sidde på mit gamle institut som postdoc. Jeg kom til DPU, men det var ikke et sted, jeg ønskede at blive. Jeg vil ikke sige, at jeg var ved at opgive, men jeg var ved at miste tålmodigheden med Danmark. Der blev i efteråret 2001 slået stillinger op i New York og Montreal, som passede til min profil, og jeg var ved at forberede ansøgningerne, da Danmarks Grundforskningsfond meddelte, at de havde givet mig bevillingen. Havde jeg ikke fået centeret, tror jeg virkelig ikke, at jeg var blevet i Danmark.«

Dan Zahavi sukker og læner sig tilbage i stolen. Da alt dette skete, omkring år 2000, havde han tilbragt halv-

andet år i Tyskland, et år i Belgien, et i Paris og et halvt år i USA. Så han havde et stort internationalt netværk, og når han tænkte karrieremuligheder, tænkte han ikke kun på Danmark. Det fik det hele til at se mindre sort ud.

»Jeg havde et stort internationalt netværk og havde altid været fokuseret på filosofien. Så det var aldrig en mulighed blot at opgive ambitionen. Havde jeg ikke fået en stilling i Danmark, ville jeg være taget til udlandet.«

På forkant med udviklingen

Dan Zahavi tøver, før han svarer på, hvad det er ved ham, som har gjort hans karriere anderledes. For ham var det et spørgsmål om at følge sine egne interesser og være styret af, hvad han selv fandt interessant, fremfor hvad der var på mode. Og så har han også været heldig at være på forkant med udviklingen.

»Da jeg traf beslutningen om at kaste mig over fænomenologien, var den på ingen måde in. Det blev den bare nogle år senere. Det samme gælder nogle af mine bidrag til bevidsthedsfilosofien og studiet af intersubjektiviteten. Jeg ved ikke, om jeg stadig har denne næse for, hvor tingene er på vej hen, men den har jeg tidligere nydt godt af og har ofte været på forkant og vældig godt positioneret, når tingene vendte. Og jeg har ikke været bange for at forfølge spor, selvom de for andre kunne synes gammeldags eller meningsløse. Det har sikkert været en styrke. At jeg så tidligt vidste, at det var det, jeg ville, har været drivende for de valg, jeg traf. Det spillede allerede ind, da jeg skulle i gymnasiet. Jeg var rimeligt god til matematik, og jeg kan huske, at min matematiklærer fortalte mig, at hun var ved at falde ned af stolen, da hun hørte, at jeg ikke skulle være matematisk student. Men jeg blev jo nødt til at være sproglig, så jeg kunne lære tysk, for jeg ville studere i Tyskland.«

Han griner lidt og fortsætter:

»Det at være så fokuseret har nok også haft sine

omkostninger. Jeg var måske ikke den mest almindelige teenager. Der var andre ting, som var vigtigere for mig, og som jeg brugte tid på. Det var næsten, som om jeg levede gymnasieårene med et blik for, hvad der skulle ske efter. Jeg husker det som en meget stor befrielse, da jeg omsider startede på universitetet, for endelig var jeg omgivet af folk, jeg delte interesser med.«

Vigtigheden af de interpersonelle forhold

Der er næsten en indbygget selvmodsigelse imellem det mentale billede, mange af os vist har af filosoffer, som ikke er verdens allermest udadvendte mennesker – og et Grundforskningscenter, hvis raison d'être netop er, at der skal arbejdes tæt sammen. Men samtidig handler Dan Zahavis forskning jo ikke mindst om det interpersonelle, og han har hele sin karriere søgt et samarbejde, endda et meget interdisciplinært samarbejde, hvor der skal snakkes meget, før man når til en fælles forståelse, der kan føre til ægte synergi. Hvem er det, han inviterer til at være med i centeret, hvilke studerende rekrutterer han, og hvordan foregår dagligdagen på CFS?

»Vi har de sidste ti år haft en tilbagevendende international sommerskole, som årligt samler op mod 100 ph.d.-studerende fra hele verden. Vi har rekrutteret en del folk ad den vej. Der er også mange, som tidligere har studeret hos mine samarbejdspartnere i udlandet, og som de har anbefalet videre. Selvfølgelig er man interesseret i fagligt kompetente folk. Men det skal samtidig være folk, som man kan blomstre med. Folk skal kunne udtrykke sig klart, være ambitiøse og åbne for andre faglige perspektiver end deres eget. Det er nogle af de ting, som jeg selv prøver at give videre. De skal være receptive over for idéen om, at det er nødvendigt med en mangfoldighed af perspektiver. Og det er også meget vigtigt for mig at sikre, at de sociale dynamikker fungerer ordentligt på centeret, og det forudsætter også, at folk har de rette sociale færdigheder.«

CFS har eksisteret under Dan Zahavis ledelse i lidt

over 18 år, hvoraf de sidste otte har været uden en Grundforskningsbevilling. Mange af centerets forskere er gæsteforskere, altså ph.d.-studerende, postdocs og seniorforskere, som kommer for at være på centeret i tre, seks eller tolv måneder. De bidrager til centerets liv og aktiviteter og gør, at centeret har samme omfang som dengang, det var finansieret af bevillingen fra Danmarks Grundforskningsfond.

»Jeg tror, at centeret for mange er et positivt sted at være. Vi har haft postdocs, som fik tilbudt faste stillinger andre steder og er brudt sammen i gråd, fordi de skulle forlade centeret. Det er meget rørende. Det siger noget om det sammenhold, som det er lykkedes at få etableret.«

Hvad er det, der gør, at her er så godt at være?

»Det må du nok hellere spørge mine medarbejdere om. Men det hjælper, at udskiftningen er glidende, så der altid er nogle, som har været her tre-fire år. Det betyder, at socialiseringsprocessen fungerer, og at nye forskere, der kommer til, bliver indlemmet i en eksisterende tradition. Der er tiltag, som blev fastlagt helt tilbage i 2002, og som stadig eksisterer. Vi spiser for eksempel frokost sammen hver dag, så vi har mulighed for at ses og snakke sammen uformelt. Jeg vil også have, at folk er til stede på centeret, og en gang om ugen mødes vi for at fremlægge og diskutere vores forskningsprojekter.«

Ud over disse møder og enkelte tilbagevendende årlige arrangementer er de fælles aktiviteter i centeret begrænsede.

»Jeg har en meget ikke-kontrollerende måde at køre centeret på. Jeg gransker folk, når de kommer ind, men når de først er her, har jeg tillid til, at de gør deres arbejde. Min dør står dog åben, så de kan altid henvende sig. Men selv om jeg er åben for input, har jeg meget lav tolerance i forhold til tidsspild, så jeg ønsker ikke på ugentlig basis at vende alle detaljer omkring centerets liv med mine medarbejdere. Hvis der er noget vigtigt under opsejling, fremlægger jeg det selvfølge-

lig for at få feedback. Men ellers er det mig, der træffer de vigtige beslutninger. Så der er ingen tvivl om, hvem der er leder. Men hvis folk vil noget og har idéer, kan de altid få et møde med mig, så vi kan diskutere det.

De skal lære at formulere sig klart

Den fremragende forskning er naturligvis det, Grundforskningscentrene får deres bevilling for, men deres varige betydning handler lige så meget om, at de skaber nye fremragende unge forskere. Hvordan ser Dan Zahavi sin rolle som vejleder, og hvad skal de have med fra ham?

»De skal lære at formulere sig klart! Jeg har en aversion imod tekster, der er formuleret sådan, at de kun kan forstås af folk med præcis samme baggrund som én selv. Jeg ser også meget gerne, at folks arbejde har relevans for andre end deres nærmeste fagfæller. Men ellers tror jeg, at det ansvar, jeg primært føler, er at gøre, hvad jeg kan for, at de ph.d.-studerende får deres grad. Man kunne have meget anderledes ambitioner, som at ville sikre, at intet, der ikke er ypperligt, går igennem, eller at ens studerende skal publicere bestemte steder. At jeg har en anden holdning, hænger måske sammen med nogle af de studerende, jeg har haft. Jeg har for eksempel haft en del kinesiske ph.d.-studerende, som er kommet med deres egne stipendier, men har skullet starte med at tilegne sig nogle grundlæggende faglige færdigheder. Nogle af dem har efterfølgende klarer sig rigtigt godt og har fået faste stillinger på kinesiske universiteter. Den første, jeg havde, var kun 23, da hun kom. Hun havde aldrig tidligere været uden for Kina, og så vælger hun at komme til København i tre år for at studere hos mig. Det er så stor en tillids erklæring, at jeg må gøre, hvad jeg kan for at støtte hende og sikre, at det går hende godt.«

Præcis hvad der er den bedste vejledning, kommer naturligvis an på den studerende. Hvis de fra starten er selvkørende og fremragende, kan man anlægge andre

højdemålere, end hvis det ikke er tilfældet. Og af og til er den rigtige støtte måske at sige, at hvis ikke stilen bliver lagt radikalt om og der bliver leveret et bedre stykke arbejde, så ... Men rammen er den samme for dem alle.

»Jeg mødes med mine ph.d.-studerende en til to gange om måneden. Vi aftaler næste møde, før vi skilles, så der er ingen fare for, at det begynder at glide. Med postdocs er det lidt mere ad hoc, de skal kontakte mig. Hvad gæsteforskerne angår, gør jeg det klart, at hvis de vil have et møde, skal de bare bede om det. Her er jeg ikke så proaktiv.«

Om det lykkes for Dan Zahavis studerende at få en god stilling efter deres ph.d., handler selvfølgelig ikke kun om dygtighed, men også om bevillingssituationen for universiteterne i deres respektive lande, som de ofte gerne vil tilbage til. For som han påpeger, siger det nok noget om, hvilken type studerende han tiltrækker, at det ofte er universitetsverdenen, der er målet. Men det kan sige noget om vejledningens kvalitet, at størstedelen af dem er fortsat med forskerkarrierer, og at mange af dem har fået akademiske stillinger efterfølgende.

Tværfagligheden som eksistensberettigelse

Oprindeligt var Dan Zahavis faglige fokus meget snævert, og han arbejdede alene. Men efter det første samarbejde med psykiateren Josef Parnas tog samarbejderne fart, og han har efterhånden arbejdet og skrevet sammen med et utal af forskellige forskere.

»Det kan være fantastisk let, og det kan være utroligt svært. Men på det seneste er jeg blevet meget bevidst om, hvor meget jeg faktisk ønsker at samarbejde med folk fra andre discipliner. Det er nærmest en form for eksistensberettigelse: det er ikke nok, at filosofien blot hviler i sig selv. Den skal også gerne kunne bidrage med noget til andre discipliner og omvendt. Så jeg synes, det er meget vigtigt med det tværfaglige samarbejde. Det er også noget, jeg prøver at give videre.

I starten foregik samarbejdet på centeret meget top-down: jeg så nogle potentielle synergier og sagde: »Måske skulle I sætte jer ned og snakke sammen.« Men så blev der etableret en tradition for at gøre det, og nu gør der alt muligt samarbejde op uden, at jeg behøver at anspore til det, og der opstår alle mulige forfatterskaber på kryds og tværs. Noget andet, som jo på ingen måde er usædvanligt i naturvidenskab, er det at skrive noget sammen med ens vejleder. Jeg ville aldrig nogensinde have haft den tanke, da jeg selv skrev min egen ph.d. Men én af de måder, jeg kan hjælpe mine ph.d.-studerende på, er at tilskynde dem til at blive førsteforfattere på artikler, som jeg er blevet inviteret til at bidrage med. Det fremmer samarbejdet, og det er et karriereboost for dem.«

Ingen ledelseserfaring og en mærkelig idé

Mine næste spørgsmål handler om, hvordan Danmark bør fordele sine forskningsmidler for at sikre original og fremragende forskning. Dan Zahavi starter med at nævne, at han indsendte sin ansøgning til Danmarks Grundforskningsfond, da han var 33 år.

»Jeg havde ingen ledelseserfaring overhovedet, og jeg kom med denne mærkelige idé. At de turde give mig pengene, det må man tage hatten af for.«

Den type støtte, som Danmarks Grundforskningsfond giver, det vil sige store bevillinger til risikable projekter, primært på baggrund af den gode idé, er der ikke mange af i Danmark. Har man haft et par stykker af dem, kan man nærmest have udtømt sine muligheder. At det kan gøre det vanskeligt at komme videre, og at der er behov for flere muligheder i toppen af systemet, har mange af forskerne i denne bog nævnt i vores samtaler. Det har også i perioder været et problem for Dan Zahavi, og han var for nylig bekymret for, at han ville være nødt til at lukke sit center. Men to store nye bevillinger har nu sikret centeret indtil 2025. Derudover synes han, at der skal være flere individuelle ph.d.-stipendier. Der er i dag meget få stipendier, som ikke er

knyttet til en gruppe og dermed har en relativt fast forskningsplan, som den ph.d.-studerende reelt har lille indflydelse på.

»Det betyder, at enten skal man tvinges i en retning, man ikke umiddelbart var interesseret i, for at komme i betragtning, eller også skal man være så heldig, at der er et match. Og hvis ikke, så er det bare bad luck. Jeg tror konsekvensen er, at man mindsker muligheden for nye originale tiltag.«

Omvendt ser han det også som vigtigt, at man ikke vender tilbage til den gamle model, hvor de ph.d.-studerende ofte sad alene og arbejdede med ting, som ingen andre var interesseret i. En konsekvens af den struktur var, at de ofte ikke blev færdige, eller at det tog dobbelt så lang tid, som det skulle.

»I dag er gennemførelstiden faldet drastisk, og det tror jeg blandt andet skyldes, at de fleste ph.d.-studerende i dag er en del af et forskerfællesskab. Så man skal ikke tilbage til den gamle model, men det ville være rigtig godt, hvis man også havde blik for værdien af soloprojekter.«

København som magnet

Det bringer os til mit sidste spørgsmål: hvad med uddannelserne i hans område – er de, som de skal være for bedst muligt at understøtte fremragende forskning i Danmark?

»Tidligere var det mest Tyskland, Belgien og Frankrig, som tiltrak studerende inden for fænomenologi, men balancen er skiftet. Jeg mener, der er en helt realistisk chance for, at København kunne blive den store magnet inden for feltet og tiltrække studerende fra resten af Europa, Asien og USA. Det lykkedes mig for nogle år siden at få etableret en virkelig succesfuld engelsksproget kandidatspecialisering i fænomenologi og bevidsthedsfilosofi. Vi tiltrak flere udenlandske filosofistuderende til Københavns Universitet, mig bekendt, end det nogensinde før er sket. Og mange af dem fortsatte som ph.d.-studerende i

USA, Storbritannien og Australien. Men så fik vi på et tidspunkt en henvendelse fra ministeriet om, at vi manglende den nødvendige tilladelse, og at den kun kunne gives, hvis vi kunne dokumentere, at der var en særlig efterspørgsel på det danske arbejdsmarked efter filosoffer uddannet på engelsk. Den dokumentation havde vi ikke, og så blev programmet lukket. Så jeg kan ikke længere rekruttere udenlandske studerende, og det finder jeg dybt beklageligt.«

Politiske hensyn kan selvfølgelig diktere, at man kun ønsker at uddanne danskere, eller at udlændinge som minimum først skal lære dansk og efterfølgende blive i Danmark. Men ifølge Zahavi har den beslutning også konsekvenser for de danske studerende. De nyder nemlig godt af at kunne uddanne sig sammen med højt motiverede, dygtige studerende fra udlandet. Nu tager disse dygtige studerende så andre steder hen, og det har man kunnet mærke på det faglige niveau. Derudover vil beslutningen på længere sigt gøre det vanskeligere at tiltrække topforskere til stillinger på de danske universiteter. Hvis man er førende i sit felt, ønsker man naturligvis at kunne undervise de bedste studerende fra hele verden.

Professor Dan Zahavi

Født 1967 i Danmark

Uddannelse: ph.d. (1994) fra Katholieke Universiteit Leuven, Belgien

Professor i filosofi ved Københavns Universitet og University of Oxford

Leder af Center for Subjektivitetsforskning (CFS), Københavns Universitet, 2002-2012

Forfatter til en række bøger om fænomenologi af stor international betydning og oversat til over 30 sprog

Modtager af en lang række priser og udmærkelser, herunder: Carlsbergfondets Forskningspris, EliteForsk prisen, og et ERC Advanced Grant
Medlem af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Ridder af Dannebrog
